

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เป็นการพัฒนาในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม อันถือว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศไปสู่ความก้าวหน้าที่ยั่งยืน และในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจะก้าวรุดหน้าไปด้วยดีนั้น ย่อมต้องอาศัยคนที่มีคุณภาพดี เป็นพื้นฐานเบื้องต้น ปัจจัยที่จะช่วยให้คนมีคุณภาพดีนั้น ก็คือ การศึกษา^๑ การศึกษาก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคมและจิตใจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี ในขณะที่เดียวกัน การศึกษาและการพัฒนายังมีความสัมพันธ์กันโดยตรงเพราะการศึกษาอาจมีผลกระทบส่งเสริมต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและสังคมได้^๒

การศึกษาควรจะเป็นขบวนการอันต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต เนื่องมาจากว่า โดยทั่วไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม คนเราก็ต้องเรียนรู้และฝึกฝนตนเองไปตลอดชีวิต โดยเรียนจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และจากประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเขา คนเราจำนวนมากต้องการการศึกษา ไม่ใช่เพื่อความพอใจในการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถหรือการพัฒนาตนเองเท่านั้น แต่เพราะเป็นความต้องการพัฒนาโดยทั่วไปหมดทุกด้าน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เนลสัน (Nelson) กล่าวว่า เนื่องจากการได้มีการเพิ่มและกำลังจะเพิ่มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้น ความรู้ที่คนเรามีอยู่กันในวันนี้จะล้าหลังยิ่งขึ้นๆ ความต้องการที่คนเราจะต้องเรียนรู้กันจนตลอดชีวิต ก็เห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น มีความรีบด่วนมากขึ้น มีความยุ่งยากสับสน และมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้น^๓

หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จึงตระหนักที่จะดำเนินการจัดอุทยานการศึกษา โดยมุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสในการศึกษาเรียนรู้แก่ชุมชน โดยยึดถือแนวการศึกษาตามธรรมชาติวิสัย เป็นแหล่งบริการความรู้ที่ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ให้กว้างขวางครอบคลุม อาศัยชุมชนมีส่วนร่วมและมีโอกาสถ่ายทอดศักยภาพของตนเอง แก่คนในชุมชนและชุมชนรอบข้าง เผยแพร่แนวคิดและประสบการณ์ที่ดีเด่นของชุมชนสู่สังคมภายนอก สามารถรับเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ นำสื่อในรูปแบบ

^๑ ก่อ สวัสดิพานิชย์, “การศึกษาของไทย”, วารสารการศึกษาแห่งชาติ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๑) : ๒๒.

^๒ สุนทร สุนันทชัย, การศึกษานอกโรงเรียน : เส้นทางที่ไม่สิ้นสุด, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐.

^๓ วิลาวรรณ รัตนเศรษฐกุล, การศึกษานอกระบบโรงเรียนเบื้องต้น, (ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๖), หน้า ๓๒.

ต่างๆ จากภายนอกเข้าสู่ชุมชน เพื่อให้ปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าของการสื่อสารในโลกปัจจุบันอันเป็นการสร้างแนวทางของการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยอาศัยองค์กรภายในชุมชน โดยให้มีการจัดและปรับปรุงบริเวณให้ร่มรื่น งดงาม ด้วยการออกแบบภูมิทัศน์ การจัด การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ทำสระน้ำ และการตกแต่งอาคารต่างๆ ให้สวยงาม และกำหนดให้บริการความรู้ด้วยสื่อต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อเอกสาร สื่อโสตทัศนูปกรณ์ ที่ได้รวบรวมไว้ในห้องสมุด และอาคารต่างๆ ซึ่งจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน นอกจากนี้ ยังกำหนดให้มีแหล่งสัทธิ เช่น จัดสวนสมุนไพรให้เป็นตัวอย่างกรณีศึกษา สำหรับผู้สนใจได้มาศึกษา ทดลองและฝึกงานด้วยตนเอง

วัดหรือศาสนสถาน เป็นศูนย์รวมศรัทธา มีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน ถูกสร้างขึ้นโดยอาศัยการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมกับการปฏิบัติกิจทางด้านศาสนา สร้างแบบอย่างและเผยแพร่หลักคำสอนแก่ศรัทธาประชาชนโดยทั่วไป วัดจึงพยายามพัฒนาบริเวณและอาคารให้ดูร่มรื่น สงบและสะอาดสะอ้าน รวมทั้งความพยายามที่จะพัฒนาปรับปรุงให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน สภาพของวัดที่ดูร่มรื่น ด้วยต้นไม้ ดอกไม้นานาพันธุ์ สงบเงียบ และสะอาดตาเปรียบเสมือนกับอุทยานธรรมชาติที่มนุษย์จัดตกแต่งให้มีสัดส่วน สะดวกกับการศึกษาเรียนรู้ และสุดท้ายนำไปสู่ปัญญาที่รู้แจ้งรู้จริง หากประสานกระบวนการการเรียนรู้เข้ามารวมได้อย่างกลมกลืนแล้ว วัดก็จะกลายเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้แก่ชุมชน ที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เป็นอยู่สามารถดึงชุมชนมาร่วม และแพร่ขยายบริการจากวัดออกสู่ชุมชน วัดก็จะกลายเป็นเครือข่ายโยงใยของชุมชน ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่คนในชุมชนให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ จนเรียกได้ว่าเป็น “อุทยานการศึกษาสำหรับชุมชน”

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงจาริกเพื่อโปรดเวไนยสัตว์หมื่นมาก ให้ได้เห็นธรรมอันเป็นธรรมสูงสุดที่พระองค์ทรงตรัสรู้ ซึ่งในที่ต่างๆ ที่พระองค์เสด็จไป พระองค์ก็จะทรงยกสิ่งที่อยู่แวดล้อมพระองค์เอง เป็นอุทาหรณ์อุปมาอุปไมยให้เป็นถึงความจริงของโลก สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นก็คือธรรมชาตินั่นเอง พระองค์ทรงยกธรรมชาติเป็นเครื่องสอน เป็นที่ศึกษาเรียนรู้แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้ได้เห็นสัจธรรม ความเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปในที่สุด โดยที่ในปัจจุบัน พุทธวิธีดังกล่าว นั้น ก็มีการปรับมาใช้ในปัจจุบัน โดยการยึดเอาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นที่เรียนรู้และศึกษาธรรมะ ที่มีชื่อเรียกว่า “อุทยานการศึกษา” เป็นการศึกษาแบบอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดที่ว่า การศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต อุทยานการศึกษาจะเป็นสถานที่สนองตอบสังคมและชุมชน ในด้านเครือข่ายการเรียนรู้แล้วยังเป็นแหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นรากฐานสำหรับการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของประชาชนในชนบท และโดยที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้บริการความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ปัญหาสำหรับวัดที่ไม่สามารถดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัดได้เนื่องจากวัดขาดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก การจัดกิจกรรมภายในวัด เป็นต้น ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้เข้ามาเรียนรู้และทำกิจกรรมภายในวัดจะก่อให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ

วัดจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในท้องถิ่นตลอดชีวิต เป็นอุทยานการศึกษาที่จะช่วยส่งเสริมและสั่งสอนพุทธศาสนิกชนบนพื้นฐานของความมีเมตตาตามหลักสาราณียธรรมสำหรับพัฒนาตนเองให้มีความเสียสละ เมตตากรุณา กตัญญูกตเวที และสามารถศีลธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ๖ ประการคือ เมตตากายกรรม เมตตาวาจากรรม เมตตา मनกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญตา และทิวาสสามัญญตา ซึ่งวัดที่เป็นอุทยานการศึกษาที่ปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม นำมาสู่การจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ระลึกถึงและเข้ามาเรียนรู้หลักธรรมอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา

จังหวัดสระบุรี เป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่มีการบริหารจัดการให้วัดเป็นอุทยานการศึกษาอย่างยั่งยืน และมีอยู่หลายวัดที่ผ่านการยกระดับขึ้นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ซึ่งในที่นี้ จะกล่าวถึงวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา มีดังนี้^๔ คือ วัดกุ่มหัก ตำบลกุ่มหัก อำเภอหนองแค วัดเตาปูน ตำบลเตาปูน อำเภอแก่งคอย วัดชำผักแพว ตำบลชำผักแพว อำเภอแก่งคอย วัดสูงตำบลเสาไห้ อำเภอเสาไห้ วัดหนองนกชุม ตำบลโคกสะอาด อำเภอหนองแซง วัดทองทองสว่างอารมณ์ ตำบลดอนทอง อำเภอหนองโดน และวัดดอนพุด ตำบลดอนพุด อำเภอดอนพุด ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการวัดดั้งเดิมเป็นการจัดการตามที่สำนักงานพุทธศาสนากำหนด แต่สภาพแวดล้อมของอุทยานการศึกษาแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน การนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาช่วยทำให้เกิดแรงดึงดูดให้ประชาชนเข้ามาเรียนรู้จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการค้นหาการพัฒนาแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา สำหรับสร้างเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “การพัฒนาแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี” เพื่อให้เป็นข้อมูลและแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงอุทยานการศึกษาในศาสนสถานหรือสถานศึกษาอื่นๆ ต่อไปในอนาคต

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอการพัฒนาแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี

^๔ กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *วัดพัฒนา* ๕๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๖ – ๑๘๗.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาได้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี เนื้อหาด้านสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา เนื้อหาหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา หลักธรรมสำหรับการพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ใช้ศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) จึงกำหนดตัวแปรที่ศึกษา เป็นประชากรและกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดสระบุรี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๓.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. พระสังฆาธิการ จำนวน ๑๓ รูป

๒. ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๑ คน

รวมทั้งสิ้น ๒๔ รูป/คน

๑.๔.๓.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ พระสังฆาธิการ และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๔.๓.๓ ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ประชาชนผู้ใช้บริการอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน

๑.๔.๓.๔ กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ประชาชนผู้ใช้บริการอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี โดยไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างจากกรณีไม่ทราบจำนวนประชากรใช้สูตร ของ W.G. Cochran^๕

^๕ อภินันท์ จันตะนี, นักบริหารกับมิติด้านการวิจัย, (นครราชสีมา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

กำหนดค่าความเชื่อมั่น ๙๕% ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ ๔๐๐ คนโดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบ บังเอิญ

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ คือ จังหวัดสระบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมระยะเวลา ๑๔ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีทำให้เกิดมีรูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยาน การศึกษาตามที่สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดแนวทางไว้ โดยกำหนดแนวทางการ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบ การอำนวยความสะดวก การสภาพแวดล้อม การเผยแพร่ บุคลากรและ การจัดการให้ดีขึ้น

รูปแบบ หมายถึง การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารจัดการ วัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในลักษณะของการปรับประยุกต์หลักการ วิธีการตามที่สำนักงานพุทธ ศาสนากำหนดไว้กับหลักพุทธธรรม

การจัดการวัด หมายถึง การกำหนดแนวทางการดำเนินการเพื่อให้เกิดความสำเร็จ โดยดำเนินการตามขั้นตอนหรือกระบวนการให้เป็นไปตามระเบียบและแบบแผนที่ทางสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดเพื่อเป็นอุทยานการศึกษา

อุทยานการศึกษาในวัด หมายถึง วัดในจังหวัดสระบุรีที่มีการพัฒนาและจัดระบบ ภายในวัดรองรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน

วัดที่เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี หมายถึง วัดที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอุทยาน การศึกษาในจังหวัดสระบุรี ได้แก่ วัดกุ่มหัก วัดเตาปูน วัดชำผักแพว วัดสูง วัดหนองนกชุม วัดกอง ทองสว่างอารมณ์ วัดดอนพุด

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาใน จังหวัดสระบุรี

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดการวัดให้เป็นอุทยาน การศึกษาในจังหวัดสระบุรี

๑.๖.๓ ทำให้สามารถนำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา ในจังหวัดสระบุรี

๑.๖.๔ นำการพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี ไปประยุกต์กับวัดต่างๆ ได้